

OPETUSHALLITUS
UTBILDNINGSTYRELSEN

Romanioppilaiden
ohjaus toiselle
asteelle ja tuki
jatko-opinnoissa

Sisältö

Kannusta romaninuorta jatko-opintoihin	3
Romaniopilas tarvitsee kannustusta riittävän varhain	4
Kodin ja koulun yhteistyön sujuvuus	4
Esiopetuksen tärkeys ja tuki perusopetuksen vuosiluokilla 1–6	6
Yläkoulun tärkeä tuki	7
Romanikielen opetus	9
Voimavarana romanitaustaiset koulunkäyntiavustajat	9
Oppilaanohjaus ja opinto-ohjaus	10
Jatko-opiskelun tuki	11
Tuttu ammatillinen koulutus	12
Lukio on mahdollisuus romaninuorelle	12
Ammattikorkeakoulut ja yliopistot avaavat valtavan kirjon ammatteja	13
Muistilista vanhemmuuteen	14
Kokonaisvaltainen kasvatus on vanhempien vastuulla!	14
Anna lapsesi olla lapsi!	14
Lapsi tarvitsee sinua – ei tavaraa!	14
Internet vaatii pelisäännöt	15
Tupakka ja päihteet	16
Tiedätkö missä lapsi tai nuori viettää aikaansa?	17
Tietoa koulutusjärjestelmästä	18
Esiopetus	18
Perusopetus	19
Lisäopetus	19
Aamu- ja iltapäivätoiminta	19
Koulun kerhotoiminta	20
Aikuisten perusopetus	20
Ammatillinen koulutus	21
Oppisopimuskoulutus	21
Lukiokoulutus	22
Lukiokoulutukseen valmistava koulutus	23
Yliopisto ja ammattikorkeakoulu	23
Aikuiskoulutus	23
Taiteen perusopetus	23

Kannusta romaninuorta jatko-opintoihin

Nykyisin suurin osa romanioppilaista menestyy peruskoulussa samalla tavoin kuin muutkin oppilaat. Silti muuhun koulutukseen osallistuminen on vähäisempää kuin pääväestön nuorilla. Peruskoulun päättötodistuksen saaneista romaninuorista noin puolet hakeutuu ammatillisiin opintoihin, mutta lukio on vielä tuntematon mahdollisuus. Vuosittain vain muutama romanioppilas jatkaa opintojaan lukiossa, kun kaikista peruskoulun suorittaneista lukiossa jatkaa noin puolet.

Rohkaisu, kannustus ja opiskelun arvostus ovat tärkeintä tukea, jota koti ja koulu voivat romaninuorelle antaa. Mitä varhaisemmassa vaiheessa lasta tuetaan, sen vahvemmaksi muodostuu hänen minäkuvansa oppijana. Oppilaanohjaus on avainroolissa suunniteltaessa nuoren jatko-opintoja kodin ja koulun yhteistyönä. Tähän esitteeseen on koottu sellaista tietoa, joka toivottavasti auttaa sekä romanikoteja että kouluhenkilöstöä ohjaamaan romaninuuria toiselle asteelle ja tukemaan heitä jatko-opinnoissa.

”Rohkaisu, kannustus ja opiskelun arvostus ovat tärkeintä tukea, jota koti ja koulu voivat romaninuorelle antaa.”

Romanioppilas tarvitsee kannustusta riittävän varhain

Ympäristön, perheen ja suvun suhtautuminen on ratkaiseva tekijä, kun romaninuori muodostaa omaa käsitystään koulunkäynnistään ja jatko-opinnoistaan. Kodin ja koulun yhteistyön sujuvuus on oleellisen tärkeää romanioppilaan oppimisen, kasvun ja kehityksen tukemisessa.

Romaniväestön koulutustaso on keskimäärin edelleen alhaisempi kuin pääväestön. Monien romanilasten isovanhemmat ja jopa vanhemmat ovat joutuneet elämään kiertolaiselämää. Aiemmin romanien huonot asuinolosuhteet ja joskus täydellinen asunnottomuus olivat este koulunkäynnille. Kun romanien asunto-olot paranivat, kouluikäiset lapset saivat mahdollisuuden säännölliseen koulunkäyntiin. Siihen sopeutuminen vaati kuitenkin asennemuutosta sekä romaneilta itseltään että koululaitokselta.

Romanisuvuissa ei siis ole paljoakaan koulutushistoriaa. Perinteiset elinkeinot ja elämäntapa on opittu malliopimisen ja käytännön kautta. Romanien suhtautumiseen koulunkäyntiin on vaikuttanut myös se, että koululaitoksella on ollut vahva historiallinen rooli romaniväestön sulauttajana. Koulu on aiemmin koettu uhkana romanikielelle ja -identiteetille. Pelko sulauttamisesta on kuitenkin nykyään hälventynyt. Asiaa on edistänyt romanien ja heidän kulttuurinsa hyväksyminen osaksi suomalaista yhteiskuntaa.

Sosiaalisuus ja kyky toimia erilaisten ihmisten parissa ovat romanien suuria vahvuuksia. Opiskelujen kautta

saadut kontaktit voivat avata nuorelle romanille monenlaisia urapolkuja. Kouluttautumattomuus sen sijaan sulkee pois monia mahdollisuuksia. Paljon kykyä, voimavaroja ja lahjakkuutta heitetään tällöin hukkaan. Työmarkkinoilla kouluttamaton on usein huonossa asemassa.

Romanien elämäntapa ja aikakäsitys ovat olleet perinteisesti vahvasti kiinni hetkessä: eletään tässä ja nyt. Romanit pyrkivät usein nopeasti työhön ilman pitkää koulutusvaihetta, joka voi monesta tuntua turhautavalta. Usein nuorella on myös pelko, ettei hän koulutuksesta huolimatta onnistu saamaan työpaikkaa etnisen taustansa vuoksi. Koulutuksen antama yleissivistys ja maailmankatsomuksen avartuminen tuovat kuitenkin itsevarmuutta ja kykyä käsitellä mahdolliseen syrjintäänkin liittyviä asioita. Ajausmaailman laajentuminen ja oman osaamisen kasvatama itsetunto antavat paremmat lähtökohdat työhön hakeutumiseen ja uran luomiseen.

Romanit ovat vuosisatoja eläneet olosuhteissa, joissa on tarvittu sitkeyttä ja luovuutta. Pitkäjänteinen opiskelu vaatii näitä samoja ominaisuuksia.

Kodin ja koulun yhteistyön sujuvuus

Koulutus on jatkumo, jossa edellisillä opinnoilla on aina suuri merkitys seuraavan vaiheen onnistumisen kannalta. Siksi romanilapsen mahdollinen tuen tarve tulisi ottaa huomioon ajoissa. Tarvittavan oppimisen tuen lisäksi tulisi huomioida lapsen kokonaisvaltaisen kasvun ja positiivisen oppijaminäkuvan tukeminen. Kaikki romanilapset

eivät välttämättä tarvitse tukea oppimiseensa, vaan suoriutuvat koulustaan hyvin. Kuitenkin jatkokoulutuksen ajattelu ja suunnittelu tulisi aloittaa varhain.

Romaninuorten itsetunto saattaa olla kaksijakoinen. Oman kulttuurillisen taustan suhteen ollaan ylpeitä, jopa itseriittoisia. Toisaalta taas opiskelun ja koulutuksen suhteen romanilapsi tai -nuori voi olla hyvin epävarma omasta osaamisestaan ja onnistumisestaan.

Vaikka romanit ovat aina arvostaneet koulutusta ja kouluttautuneita ihmisiä, koulutuksen ei ole aiemmin koettu olevan tarpeen romanien oman elämän ja toimeentulon edistäjänä. Nyky-yhteiskunnassa ei enää perinteisillä romanien harjoittamilla elinkeinoilla tulla toimeen. Kou-

lutus on avain yhteiskunnalliseen osallisuuteen ja osallistumiseen. Monet romanivanhemmat ovat nykyisin hyvin selvillä tästä ja pitävät lastensa kouluttautumista ammatin erittäin tärkeänä.

Romanivanhemmille lapsen koulun aloittaminen on tietynlainen rajapyykki, jolloin lapsi on usein ensimmäistä kertaa oman kulttuurisen vaikutuspiirinsä ulkopuolella. Vanhemmilla saattaa olla pelkoja, jotka pohjautuvat heidän omiin kokemuksiinsa syrjinnästä ja sopeutumisesta kouluympäristöön. Opettajat ja muu kouluhenkilökunta voivat ihmetellä romanivanhempien ylikorostunutta huolenpitoa lapsistaan. Koulun alkaessa olisikin hyvä avata luottamuksellinen keskustelu kodin ja koulun välille. Avoin ilmapiiri antaa opettajille mahdollisuuden kiinnittää huo-

miota romanilapsen sosiaaliseen sopeutumiseen, joka on yksi lähtökohta onnistuneen koulupolun luomisessa. Romanihuoltajat voivat puolestaan lähettää lapsensa turvallisin mielin kouluun ja luottaa siihen, että heidän lapsensa huomioidaan myönteisellä tavalla. On tärkeää, etteivät romanivanhempien mahdolliset omat pettymykset siirry koulunsa aloittavalle lapselle, sillä samalla siirtyy myös kielteinen ja pelokas suhtautuminen koulunkäyntiin ja koulutukseen.

Syrjintään liittyviin ongelmiin puututaan koulussa nykyään jo varhaisessa vaiheessa. Samoin romanikulttuuri huomioidaan myönteisellä tavalla. Epäonnistumiset ja pettymykset kuuluvat sinänsä jokaisen oppilaan elämään. Ne eivät ole kulttuuriin liittyviä tai siitä johtuvia. Oikein käsiteltyinä ne osaltaan kasvattavat lasta.

Esiopetuksen tärkeys ja tuki perusopetuksen vuosiluokilla 1–6

Romanivanhemmat toivovat opettajien kohtelevan lapsiaan ensisijaisesti lapsina eikä etnisen taustansa edustajina. Esiopetus on tärkeä vaihe romanilapsille. Se antaa erinomaisen tuen perusopetukselle. Koulun alkaessa opettajien on hyvä keskustella vanhempien kanssa, miten he haluavat romanikulttuuria huomioitavan lapsensa kohdalla. On myös hyvä tuoda esiin koulun kannalta tärkeät näkökohdat hyvän yhteistyön aikaansaamiseksi (ajantasaiset yhteystiedot, poissaoloista ilmoittaminen, sähköisten järjestelmien käyttö yms.). Lisäksi kannattaa selvittää, miten koulussa hoidetaan esimerkiksi lasten turvallisuuteen liittyvät asiat, lasten väliset kiistat ja kiusaamista koskevat ongelmat.

Vaikka vanhemmat ovat ensisijaisesti vastuussa lastensa kasvatuksesta ja koulunkäynnistä, on koululla merkittävä rooli lapsen kasvussa yhteisön ja yhteiskunnan jäseneksi. Siksi kodin ja koulun yhteistyöllä on suuriarvoinen merkitys. Ajatus koulutuksen jatkuvuudesta luonnollisena osana nuoren elämää kannattaa laittaa itämään romanilapsen mieleen jo alaluokilla.

Romanilapsi tarvitsee huomiota ja tukea aloittaessaan koulun. Hän tulee uuteen sosiaaliseen ympäristöön uteliaana ja innostuneena, mutta saattaa kokea puutteita taidoissa, joita koulumaailmassa tarvitaan. Kielellinen kehitys romanilapsella voi poiketa ikäistensä lasten tasosta, vaikka hän olisikin oppinut ensimmäisenä kielenään suomen. Romanien käyttämä suomen kieli saattaa olla sanastoltaan ja ilmaisultaan erilaista kuin päiväestön suomi.

Lukeminen ja kirjoittaminen eivät ole aina kuuluneet romanien kulttuuriin. Olosuhteista johtuen lasten kasvatukseen eivät ole myöskään perinteisesti kuuluneet piirtäminen, askartelu tai muut hienomotoriset taidot. Vanhat kasvatustavat säilyvät pitkään, vaikka olosuhteet ovat muuttuneet ja parantuneet. Edellä mainittuihin asioihin on syytä koulussa kiinnittää huomiota. Romanivanhemmat panostavat nykyään myös enemmän lasta kehittävään kasvatukseen. He arvostavat myös varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen vaikutusta.

Yläkoulun tärkeä tuki

Romanioppilaiden kanssa kannattaa puhua jo alaluokilla (viimeistään viidennellä tai kuudennella luokalla) jatko-opintomahdollisuudesta ja tutustuttaa heitä erilaisiin ammatteihin ikään sopivalla tavalla. Yläluokilla romani- nuoret tarvitsevat yhä enemmän tukea ja kannustusta jatko-opintoihin tähtäävissä suunnitelmissa. Romaneille tuttujen ammattien valikoima on vielä suhteellisen pieni, eikä nuorella aina ole selvää mielikuvaa, mitä erilaisten ammattinimikkeiden taakse kätkeytyy ja millaista koulutusta ne vaativat. Saattaa olla, ettei suvussa tai perheessä ole lainkaan esikuvia kouluttautuneista ihmisistä.

Murrosikä on myllerrysten aikaa kaikille nuorille. Romani- nuorilla varttumiseen liittyy tapakulttuurin huomioiminen

aikuismaisella tavalla. Nuori voi siirtyä hyvinkin varhain aikuisten maailmaan. Hän saattaa sitoutua vakiintuneeseen parisuhteeseen ja perustaa perheen juuri jatkokoulutuksen alkamisvaiheessa. Romaninuoret siirtyvät kulttuurinmukaiseen pukeutumiseen, vaikka tytöt eivät vielä ottaisikaan käyttöön naisten perinteistä asua. Vanhemmat toivovat usein, että tytöt suorittaisivat perusopetuksen ennenkuin pukeutuvat perinteiseen asuun. Romaninaisen vaatetus ei sinänsä ole este jatkokoulutukselle tai työssäkäynnille, mutta on aloja, joilla pukeutumista määrittää esimerkiksi työturvallisuus tai vaatimus virka-asun käytöstä.

Romanikulttuurissa kaikki parisuhteeseen, seksuaalisuuteen ja fyysiseen kehitykseen liittyvät asiat ovat asioita, joista eri sukupolvet eivät keskustele keskenään. Siksi useimmat romanivanhemmat eivät valista lapsiaan murrosikään kuuluvasta fyysisestä kehityksestä eivätkä seksuaalisuuteen liittyvistä asioista. Valistus ja tieto tulevatkin nuorelle usein jonkin verran vanhemmilta sukulaisilta, kavereilta tai nykyään ainakin osin internetin välityksellä. Koulu osallistuu tiedon jakamiseen terveystiedon ja biologian opetuksessa. Olisi kuitenkin hyvä, jos joku koulun henkilökuntaan kuuluva, esimerkiksi terveydenhoitaja, saisi luotua romaninuoreen niin luottamuksellisen suhteen, että nuori uskaltaisi kysyä tietoa ja ohjeita mieltään askarruttavissa, ehkä arkaluontoisissa asioissa. Pääväestön edustajien kanssa romaninuori voi puhua romanikulttuurissa tabuiksi luokiteltavista asioista.

Yläkoulussa mahdollisiin poissaoloihin tulee suhtautua vakavasti. Oman turvallisen opettajan vaihtuminen useisiin aineenopettajiin ja opiskelun suurempi omatoimisuus muuttavat merkittävästi koulunkäyntiä. Jos romaninuorella on ollut jo alaluokilla haasteita oppimisessaan, on opintojen pohja saattanut jäädä hataraksi. Vaatimusten lisääntyessä oppilas ei kykene pysymään mukana opiskelun tahdissa, vaan saattaa kokea huonommuutta ja motivaation puutetta. Tämä johtaa helposti poissaoloihin ja koulun keskeyttämiseen. Vaikka kyseessä eivät sinänsä ole kulttuurisidonnaiset ongelmat, monet romaninuoret joutuvat yläkoulun aikana poissaolokierteeseen. Koulun on syytä puuttua poissaoloihin erittäin ripeästi.

Erilaisesta etnisestä taustasta tuleva lapsi ja nuori voi kohdata kiusaamista, nimittelyä ja muuta syrjintää. Kiu-

saamisesta tulee nopeasti yksi merkittävä poissaolosten syy. Romanioppilaat saattavat olla kertomatta kotona kiusaamisesta ja nimittelystä. Osittain he pelkäävät ongelman esiintuomisen seurauksia kiusaajien taholta, osittain he eivät halua aiheuttaa vanhemmilleen pahaa mieltä syrjintäkokemuksillaan. Monet oppilaat saattavat kokea myös, että kiusaamistapauksissa heidät syyllistetään tapahtuneesta. Koulujen selkeästi ilmaisema nollatoleranssi kiusaamista kohtaan tukee myös romanilapsen ja -nuoren uskallusta kertoa kokemuksistaan.

Vaikka romanivanhemmat olisivatkin tietoisia lastensa koulunkäyntiin liittyvistä ongelmista, he saattavat esimerkiksi sulauttamispelon tai syrjäytymisen seurauksena kokea viranomaispelkoa. Sen vuoksi heidän voi olla vaikea lähestyä opettajia, opinto-ohjaajia tai kuraattoreita esimerkiksi poissaolojen tai muiden ongelmien kanssa. Pelkona voi olla jopa lasten huostaanotto. Ne ovat aiemmin olleet romaneille arkipäivää, eikä vanhempien mielipiteillä ole aina ollut painoarvoa. Ajoissa aloitetulla yhteistyöllä voidaan luoda hyvä ja luottavainen suhde kodin ja koulun välille. Jos ongelmia ilmaantuu, niitä on helppo tällöin käsitellä rakentavasti ja avoimesti.

Työelämään tutustumisjaksot (TET) yläkoulussa saattavat olla romaninuorille ongelmallisia TET-paikan löytymisen haastellisuuden vuoksi. Oppilaat hankkivat paikan yleensä itse ja monesti käy niin, ettei romaninuori yrityksistään huolimatta onnistu sitä saamaan. Opettajan tai opinto-ohjaajan on hyvä hienotunteisesti auttaa romanioppilasta paikan löytämisessä. Jos nuori saa useamman kielteisen vastauksen, hänen itsetuntonsa saa kolauksen, jolla voi olla kauaskantoiset seuraukset sekä jatko-opiskelun että työnhaun suhteen.

Romanikielen opetus

Romanikieli on tärkeä romanioppilaiden identiteetin vahvistaja. Olisi ensiarvoisen tärkeää, että koulut järjestäisivät romanikielen opetusta. Vanhemmat eivät välttämättä ole tietoisia siitä, että heidän lapsillaan olisi mahdollisuus romanikielen opetukseen. Romanivanhemmille kannattaakin tiedottaa asiasta. Heidän kontakte-

jaan voidaan myös hyödyntää opettajan löytymiseksi. Romanikielen opetuksen suurin haaste onkin usein opettajan löytäminen. Lähialueen kunnissa kannattaa yhdessä pohtia, jos suuremmalta alueelta löytyisi sopiva henkilö. Romanikielen opettajatilanne on parane-massa, koska Helsingin yliopistossa on ollut vuodesta 2012 mahdollista opiskella sivuaineena romanikielen ja -kulttuurin opintokokonaisuus.

Koulutuksen järjestäjä voi hakea vuosittain Opetushallitukselta erillistä valtionavustusta romanikielen opetuksen järjestämiseen. Valtionavustusta myönnetään enintään kahdesta tunnista viikossa jokaista neljän oppilaan laskennallista ryhmää kohti. Jos koulutuksen järjestäjällä on romanikielen oppilaita vähemmän kuin neljä, voi laskennallisen ryhmän koko olla myös kaksi tai kolme oppilasta.

Voimavarana romanitaustaiset koulunkäyntiavustajat

Romanilasten perusopetuksen tilannekatsauksen (2010–2011) mukaan sekä romanioppilaat että heidän vanhempansa pitivät poikkeuksetta hyvänä asiana sitä, jos koulussa työskenteli romanitaustainen koulunkäyntiavustaja tai muu henkilökuntaan kuuluva. Vanhempien mielestä jopa heidän lastensa oppimistulokset parantuivat romanitaustaisten koulunkäyntiavustajien työn tuloksena. Samoin rohkeus osallistumiseen ja osaamisen näyttämiseen kohentui. Romanioppilaat kokivat tulevansa yleisesti paremmin ymmärretyiksi ja heidän olonsa koulussa oli turvallista, kun siellä toimi tuttu koulunkäyntiavustaja. Mahdollisiin kurinpi-

dollisiin ongelmiin romanitaustaisen koulunkäyntiavustajan vaikutus oli myös myönteinen.

On tärkeää huomioida, että romanikoulunkäyntiavustajat eivät työskentele vain romanioppilaiden kanssa, vaan ovat kaikkia oppilaita varten. Tämä on yhdenvertaisuuskasvatusta parhaimmillaan.

Oppilaanohjaus ja opinto-ohjaus

Romaninuori kohtaa monenlaista tiedonpuutetta jatkokoulutukseen hakeutuessaan. Oppilaan kannalta on erityisen tärkeää saada ajoissa henkilökohtaista ohjausta jatko-opintoihin. Yksilöllinen ja henkilökohtainen ohjaus tuottavat parhaan ja vaikutuksiltaan kestävän tuloksen. Myös perheen pitäisi saada tietoa erilaisista opintomahdollisuuksista lähialueella. Pääsykoevaatimuksista

on hyvä keskustella hyvissä ajoin peruskoulussa. Valintojen miettiminen romaniperheessä saattaa kestää kauan, minkä vuoksi olisi hyvä aloittaa suunnittelu ajoissa.

Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteiden mukaan *”ohjaustoiminnan tulee muodostaa koko perusopetuksen ajan kestävä jatkumo, jonka toteutuminen taataan siten, että ohjaustyöhön osallistuvat opettajat toimivat yhteistyössä oppilaan opintopolun aikana ja opiskelun nivelvaiheissa.”* (Opetushallitus 2010)

Oppilaanohjaus on kokonaisvaltaista, lapsen ja nuoren oppimisen, kasvun ja hyvinvoinnin edistämiseen tarkoitettua toimintaa, joka sisältää myös ohjausta peruskoulun jälkeisiin jatko-opintoihin. Ohjaus on yhteistyötä, johon koulupolun aikana voivat osallistua rehtori, luokanvalvoja/luokanopettaja, ryhmänohjaaja, aineopettaja, erityisopettaja, opinto-ohjaaja ja oppilashuoltohenkilöstö. Oppilaanohjaus on toimintaa, joka vaatii myös huoltajilta aktiivisuutta ja kiinnostusta lapsensa koulunkäyntiin. (Opetushallitus, Opiskelun tuki esi- ja perusopetuksessa, 2005).

Ohjauksen tehtävänä on

- tukea oppilaan kasvua ja kehitystä
- edistää oppilaan opiskelutaitojen kehittymistä ja opintojen kulkua
- selkeyttää oppilaan ammatillista suuntautumista
- auttaa ja tukea jatko-opintoihin hakemisessa

Oppilaan oikeudesta oppilaanohjaukseen ja opinto-ohjaukseen on säädetty Perusopetuslaissa (§ 11 ja 30). Perusopetuksen vuosiluokilla 1–6 oppilaanohjaus-

ta antavat luokanopettajat ja mahdolliset aineopettajat muun opetuksen yhteydessä. Vuosiluokilla 7–9 oppilaanohjauksesta vastaavat opinto-ohjaaja ja aineenopettajat.

Oppilaanohjausta voidaan antaa esimerkiksi

- oppilaanohjauksen tunneilla
- pienryhmissä
- henkilökohtaisena ohjauksena
- osana muuta opetusta

Jatko-opiskelun tuki

Romaninuoren lisäksi myös hänen perheensä pitäisi saada tietoa erilaisista opintomahdollisuuksista lähialueilta. Nuoren vanhemmat voivat osallistua jatko-opintojen suunnitteluun kannustamalla ja osoittamalla kiinnostusta nuoren koulutus- ja ammattihaaveita kohtaan. Heillä tulisi itsellään olla sellainen asenne, että jatkokoulutukseen hakeutuminen on nuorelle itsestään selvä ja ainoa vaihtoehto. Nuori ikään kuin ”pakotetaan” valitsemaan jatkokoulutukseen meno. Se saattaa olla juuri se rohkaisu, jota hän tarvitsee.

Nuoren toivomaa koulutusta ei aina välttämättä löydy kotipaikkakunnalta. Silloin ongelmaksi saattaa muodostua vanhempien suojelunhalu: nuorta ei välttämättä haluta lähettää kauas kotoa. Siinä vaiheessa on tarpeen monenlainen tuki, jotta asumisen ja toimeentulon haasteet saadaan selvitettyä. Romanivanhemmat haluavat selkeän käsityksen esimerkiksi nuoren asumisesta, mikäli se on järjestetty oppilaitoksen toimesta. Vanhempia tulee rohkaista luottamaan nuoren selviytymiskykyyn ja oppi-

laitosten antamaan tukeen nuorille (mm. kuraattori-, psykologi- ja terveydenhoitajapalveluihin).

Toimeentuloon liittyvät kysymykset opiskelun aikana ovat monen nuoren ja hänen perheensä mielessä jatko-opintoja suunniteltaessa. Opinto-ohjauksessa kannattaa selkeästi tuoda esiin ne opintososiaaliset edut, joihin opiskelija on oikeutettu. Nuoren kanssa kannattaa huolella tutustua esimerkiksi opintotukihakemukseen. Virastoissa asiointi ja virastokielen ymmärtäminen voi olla nuorelle vaikeaa.

Monet nuoret työskentelevät opintojensa aikana, mikäli se on aikataulullisesti mahdollista. Oppilaitoksen antama tuki voi merkittävästi helpottaa romaninuoren työnsaantia.

Moni nuori aloittaa opiskelun innokkaana ja motivoituneena. Opintojen edetessä ja mahdollisesti vaikeutessa nuori saattaa kokea riittämättömyyden ja osaamattomuuden tunteita. Hän ei ehkä tunne tai rohkene käyttää oppilaitoksen tukimuotoja. Häntä kannattaa kannustaa käyttämään tarvittavaa tukea. Niin opettajien kuin vanhempienkin tulisi olla herkkävaistoisia nuoren opiskelumuotivaation laskulle, jotta he voisivat ajoissa oikealla tavalla tukea ja kannustaa nuorta jatkamaan opintojaan. Opiskelu ei ole koko nuoren elämä, vaan siihen luonnollisena osana kuuluvat myös mm. ihmissuhteet ja harrastukset.

Vuonna 2013 tuli voimaan Nuorisotakuu, johon kuuluivat koulutustakuu ja nuorten aikuisten osaamisohjelma. Nuorisotakuu tarkoittaa sitä, että jokaiselle alle 25-vuotiaalle nuorelle ja alle 30-vuotiaalle vastavalmistuneelle

tarjotaan työ-, työkokeilu- opiskelu, työpaja- tai kuntoutuspaikka viimeistään kolmen kuukauden kuluessa työttömäksi ilmoittautumisesta. Työttömäksi työnhakijaksi ilmoit- taudutaan TE-toimistoon.

Koulutustakuu tarkoittaa sitä, että

- jokaiselle peruskoulunsa päättäneelle taataan koulutuspaikka lukiossa, ammatillisessa oppilaitoksessa, oppisopimuksessa, työpajassa, kuntoutuksessa tai muulla tavoin.

Nuorten aikuisten osaamisohjelma

- tarjoaa pelkän peruskoulun varassa oleville alle 30-vuotiaille nuorille mahdollisuuden suorittaa ammatillinen tutkinto.

<http://www.nuorisotakuu.fi/nuorisotakuu/info>

Tuttu ammatillinen koulutus

Romaninuurille tutuin reitti jatko-opintoihin on tähän asti ollut ammattikoulutus. Se on suhteellisen nopea ja selkeä tie ammattiin ja sitä kautta työelämään. Peruskou- lussa saadun opinto-ohjauksen ja tuen tulisi jatkua myös ammatillisen opiskelun puolella. Jatko-opinnoissa roma- ninuori tarvitsee tukea itsetunnon ja mahdollisesti myös opinnoilleen.

Romaninuori saattaa ammattiopinnoissaan joutua koke- maan kulttuurista yksinäisyyttä, mikäli hän on oppilaitok- sensa ainoa romani. Jos nuorella on ollut perusopetukses- sa paljon poissaoloja ja eri oppiaineiden oppimäärissä suuria aukkoja, on mahdollista, että tässä vaiheessa tulee eteen ongelmia opiskelussa.

Työssäoppimispaikan saaminen saattaa tuottaa vaikeuk- sia romaninuurille, mikä voi lannistaa nuoren opiskelu- haluja ja motivaatiota. Usein nuoret miettivätkin opiskelun merkitystä ja kokevat turhauttavaksi sen, ettei ammatillisesti koulutautunut romani saa työtä etnisen taustansa vuoksi. Sen tähden romaninuurin itsetuntoa on syytä vahvistaa ja korostaa ammatillisen tutkinnon merkitystä tulevaisuutta ajatellen. Vaikka työpaikan saanti ei heti onnistuisikaan, antaa ammattitutkinto kuitenkin paremmat mahdollisuudet työllistymiseen ja alan palkkaan. Se voi myös auttaa jat- kamaan opintoja ja pätevyitymään lisää.

Oppisopimuskoulutus on saavuttanut romanien parissa suosiota. Romaninuori saattaa kokea työpaikan etsimi- sen vaikeaksi ja jopa ylipääsemättömäksi esteeksi. TE- toimistot auttavat nuorta työpaikan etsimisessä. Lisäksi kannattaa hyödyntää alueellisten romaniasiain neuvotte- lukuntien, eri paikkakuntien romanijärjestöjen ja paikal- lisromanityöryhmien asiantuntemusta ja suhteita. Oma aktiivisuus ja sitkeys ovat kuitenkin tärkeitä avuja.

Lukio on mahdollisuus romaninuurille

Vain pieni osa peruskoulun suorittaneista romanioppilais- ta hakeutuu lukioon. Perusopetuksen rehtorien antamien tietojen perusteella lukuvuonna 2010–2011 hyvin tai erinomaisesti suoriutuvien romanioppilaiden määrä oli kuitenkin moninkertainen lukiossa jatkaviin nähden. Syy- nä lukion huonoon vetovoimaan romaniperheissä koe- taan koulutuksen luonne: lukiosta ei valmistu suoraan ammattiin. Romanit kokevat usein koulutuksen merkit-

tävimmäksi motiiviksi nopean työhön ja toimeentuloon pääsyn. Romaniperheissä saattaa lisäksi olla lukion käymisen kustannuksista tietoa, joka perustuu vanhentuneisiin kuulopuheisiin. Perheet saattavat kokea lukion liian suurena taloudellisena rasitteena. Lukion suorittamisen maksuttomuudesta ja toisaalta esimerkiksi ylioppilaskokeen maksuista kannattaakin keskustella perinpohjaisesti romaniperheiden kanssa. Myös lukion kirjojen kustannukset saattavat olla iso kynnyks romaniperheissä.

Lukio antaa yleissivistyksen, jonka pohjalta romaninööri voi oppia näkemään kiinnostavia opiskelumahdollisuuksia. Se on tehokas tapa hankkia esimerkiksi kielitaitoa, jota tarvitaan minkä hyvänsä alan opinnoissa. Perusopetuksen oppilaanohjauksessa tulisi kiinnittää riittävän varhain ja riittävän yksilöllisesti huomiota pitkäjänteisyyden kehittämiseen ja opiskelun mielekkyyden ymmärtämiseen.

Romaninuoret perheineen tarvitsevat paljon asiallista tietoa lukiosta. Heille kannattaa painottaa lukiokoulutuksen polkua ammattikorkeakouluun tai yliopistoon. Saattaa olla, että osa romanioppilaista kokee lukion liian vaativaksi, eikä siksi uskalla hakeutua sinne, vaikka peruskoulu olisikin sujunut hyvin tai erinomaisesti. Nuoret tarvitsevat tukea ja rohkaisua aloittaakseen lukion, joka saattaa olla koko suvulle täysin tuntematon koulutusmuoto.

Uusi mahdollisuus on lukiokoulutukseen valmistava koulutus, jonka tavoitteena on antaa opiskelijalle kielelliset ja muut tarvittavat valmiudet lukiokoulutukseen siirtymistä varten. Koulutus on tarkoitettu maahanmuuttajille ja vie-

raskielisille. Myös romanit voivat osallistua vuoden vuoden kestäväan lukiokoulutukseen valmistavaan koulutukseen, mikäli heidän äidinkielekseen on väestörekisteriin merkitty romanikieli.

Ammattikorkeakoulut ja yliopistot avaavat valtavan kirjon ammatteja

Välitön seuraus siitä, että lukioissa opiskelee vain harvoja romanitaustaisia opiskelijoita, on tietenkin se, että vielä harvemmin romaninuoret opiskelevat yliopistoissa tai korkeakouluissa. Romanien yliopisto-opinnot ovat tulleet joskus ajankohtaisiksi myöhemmällä aikuisiällä, jolloin kiinnostus yksittäiseen kurssiin tai oppiaineeseen on herännyt. Korkeakoulu- tai yliopisto-opiskelu laajentaa kuitenkin huomattavasti uramahdollisuuksia. Sitä mukaa kun lukio-opetus saadaan luontevaksi osaksi romaninuorten koulutuspolkua, lisääntyvät myös korkeakouluopinnot ja akateemiset lopputulokset. On hyvä muistaa myös, että korkeakouluopintoihin voi hakeutua myös ilman lukiokoulutusta.

Muistilista vanhemmuuteen

Kokonaisvaltainen kasvatusta on vanhempien vastuulla!

Vanhemmat vastaavat lapsen ja nuoren kulttuuristen juurien kasvattamisesta riittävän vahvoiksi, jotta tämä omaksuisi vahvan kulttuurisen identiteetin. Myös koulun tehtävä on tukea lapsen ja nuoren identiteetin kehittymistä ja tietoisuutta omista juuristaan. Näin romanilapsi kykenee omia perinteitään kunnioittaen sopeutumaan yhteiskuntaan joutumatta ristiriitaan oman kulttuurinsa ja yhteiskunnan osallisuuden välillä.

Onnistuneen koulupolun luominen täytyy aloittaa jo varhain. Vanhempien oikealla asenteella koulutukseen ja jatko-opiskeluun voidaan rakentaa lapselle koulutusmyönteinen maailmankuva. Koulun henkilökunnan ja muiden oppilaiden asenteella on huomattava merkitys lapsen sosiaaliselle sopeutumiselle. Omalla opettajalla on tärkeä rooli romanilapsen tukijana ja kannustajana. Koulunkäynti ei ole vain peruskoulun pakkosuoritus, vaan opiskelun tulisi kuulua lapsen ja nuoren elämään luontevana osana kasvua ja kehitystä. Vanhempien tulee tukea lapsensa uskoa siihen, että hän osaa, pärjää ja uskaltaa rohkeasti vastata haasteisiin, joita opiskelu tuo tullessaan. Vanhempien ja koulun yhteistyö on avainasemassa lapsen osaamisen ja omiin kykyihinsä luottamisen kasvattamisessa.

Anna lapsesi olla lapsi!

Romanikulttuurissa on piirteitä, jotka voivat sysätä nuoren liian aikaisin ja liian nopeasti aikuisten maailmaan. On tärkeää, etteivät vanhemmat edellytä lapsen omaksuvan liian aikaisin kulttuurin vaatimia, aikuisuutta osoittavia käytöstapoja. Vaikka murrosiässä alkaakin olla näkyvissä ulkoisia aikuistumisen merkkejä, nuoren henkinen kehitys ei välttämättä ole yhtä nopeaa. Oman ikäluokan vaikutus on merkittävä tässä iässä. Nuoret haluavat käyttäytyä kaveripiirissä aikuismaisesti, minkä tähden tapakulttuurin vaatimat aikuismaiset käytöstavat tulevat korostetusti nuoren käytökseen. Vanhempien täytyy osoittaa järkevät rajat lapsen tapakulttuuriin liittyvälle käytökselle. Lapsen täytyy saada olla riittävän kauan lapsi. Henkinen kypsyminen aikuisuuteen on hänen oman elämänsä onnistumisen kannalta tärkeää.

Lapsi tarvitsee sinua – ei tavaraa!

Romanivanhemmat tai vähintäänkin isovanhemmat ovat saattaneet itse elää lapsuutensa ja nuoruutensa puutteellisissa olosuhteissa. Aina ei välttämättä ole ollut edes omaa asuntoa, ja pulaa saattoi olla myös joka päiväisestä ruoasta. Omat muistot puutteellisesta elämästä aiheuttavat usein sen, että hyvinvoinnin lisään-

tyessä omille lapsille/lapsenlapsille halutaan antaa kaikki mahdollinen. Lapset, jotka eivät ole kokeneet puutetta, pitävät kaikkea hyvinvointia itsestäänselvyytenä. Tämä ei liity vain romanikulttuuriin, vaan sanotaan, että Suomeen on kasvanut ”mulle heti kaikki nyt” -sukupolvi. Helposti saaduille asioille ei anneta arvoa, vaan niitä pidetään luonnostaan lankeavina.

Rakastammeko lapsemme ruualla ylipainoisiksi ja mahdollisesti sairaiksi? Tarjoammeko heille hellyyden, huo-

lehtivaisuuden ja turvallisuuden sijasta ”tavarataivaan”? Kehittyäkseen tasapainoiseksi ihmiseksi lapsi tarvitsee rajat ja rakkautta, huomiota ja arvostamista, jota ei voida korvata tavarain paljoudella.

Internet vaatii pelisäännöt

Tietokone kuuluu melkein pä jokaiseen talouteen. Sen tuomia mahdollisuuksia hyödynnetään sekä sosiaalisen median että tiedonhankinnan osalta. Kanssakäyminen

on painottunut tietokoneen välityksellä käytäväksi ja on siten pienentänyt maailmaa. Vanhemmat eivät useinkaan tule ajatelleeksi siihen sisältyviä riskejä ja vaaroja. Heistä lapsi on ”turvassa”, kun istuu kotona tietokoneen ääressä.

Tietokone antaa mahdollisuudet moneen hyvään mutta myös moneen huonoon asiaan. Nuori saa asiallista ja tarpeellista tietoa, mutta toisaalta hän voi löytää myös kaikki lasten tai nuorten maailmaan sopimattomat virikkeet. Median luomat keinot ihmissuhteiden solmimiseen tietokoneen välityksellä saattavat aiheuttaa nuorelle vääristyneitä mielikuvia ja johtaa jopa suoranaisiin vaaratilanteisiin. Chat-sivustoilla ei voi olla varma kuka, minkäikäinen tai millainen ihminen vastapuolella on.

Aivan oma lukunsa on netin kautta tapahtuva kiusaaminen. Erilaiset juorut, pahanpuhumiset ja muokatut kuvat leviävät nopeasti esimerkiksi Facebookin tai muiden vastaavien verkostojen välityksellä. Kiusaamisen kohteeksi joutuneelle ne aiheuttavat mielipahaa ja saattavat johtaa vakaviin mielenterveyshäiriöihin.

Vanhempien on syytä pitää silmällä nuorten verkkokäyttäytymistä ja ylipäätään aikaa, jonka nuori viettää tietokoneella. Tietokonepelit voivat kohtuullisesti pelattuna kehittää nuoren ajatuksellisia ja tiedollisia, motorisia ja sosiaalisia taitoja. Ne voivat myös olla erilaisten tunteiden ja tunnetilojen harjoituskenttä. Yleensä kohtuulliseksi ruutuajaksi katsotaan kaksi tuntia päivässä. Aika ei kuitenkaan ole ratkaiseva tekijä, vaan ajatus, että kohtuullinen pelaaminen on osa muuta elämää, ei elämän koko sisältö. Nuoren/ lapsen netin käyttöön on puututtava viimeis-

tään silloin, kun hänen elämänsä keskittyy pelkästään pelaamiseen tai muuhun tietokoneen välityksellä tapahtuvaan toimintaan. Jos hän istuu koneen ääressä yömyöhään ja nukkuu seuraavana päivänä iltapäivään, saattaa vuorokausirytmien häiriintyminen aiheuttaa sekä henkistä että fyysistä oireilua. Koulunkäynti häiriintyy, tulee luvattomia poissaoloja sekä univajeesta johtuvaa levotonta käytöstä ja keskittymiskyvyn puutetta. Nuorella saattaa ilmetä myös masennusoireita. Aggressiivisuuteen taipuvainen nuori voi omaksua väkivaltaisista peleistä käytösmaalleja. Vanhemmat eivät välttämättä tiedosta asian vakavuutta; on helpompi antaa nuoren pelata, kuin ruveta kinastelemaan peliajan rajoituksista (Nuoret pelissä, Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 2013).

Lisätietoa:

www.tietoturvakoulu.fi

www.mll.fi/viisaastiverkossa

www.thl.fi/pelihaitat

www.pelitaito.fi

Tupakka ja päihteet

Huolimatta valistuksesta ja tiedon lisääntymisestä nuoret voivat ajautua kokeiluihin erilaisten huumaavien aineiden pariin. Näistä kokeilusta voi olla seurauksena vakavia päihdeongelmia.

Suurin osa nuorista kokeilee tupakanpolttoa. Tupakkaa on helposti kaikkien saatavilla. Jos vanhemmat tupakoivat, nuori ei välttämättä ota kovinkaan vakavasti varoituksia tupakan terveydellisistä haitoista. Passiivisina

polttajina lapset ovat ehkä tottuneet tupakanhajuun ja -savuun. Vanhempien tupakoinnin on myös todettu lisäävän lasten tupakoinnin aloittamista.

Nuorten humalajuominen on Suomessa yleisempää kuin muualla Euroopassa. Moni nuori kokee alkoholin antavan tarvittavaa itseluottamusta ja rohkaisua sosiaalisuutta vaativissa tilanteissa. Koska alkoholi luokitellaan nautintoaineeksi, nuorten alkoholinkäyttöön ei suhtauduta riittävän vakavasti. Kuitenkin alkoholin käyttö vaurioittaa nuoren kehitystä.

Alttius päihderiippuvuuteen on geneettistä, jolloin perimän katsotaan selittävän noin 40–60 % riippuvuudesta. Päihteiden kokeilemiseen vaikuttaa sosiaalinen ympäristö. Päihteiden käyttö saattaa alkaa näennäisen viattomasti, uteliaisuudesta, satunnaisesti, kaveripiiriin kuuluvana yhdistävänä tekijänä. Turvattomuus, aikuisen tuen puute, yksinäisyys ja masentuneisuus sekä sopeutumisvaikeudet voivat olla riskitekijöitä. Nopeasti ja helpolla saatu mielihyvä, jonka huumeet antavat, voi helposti johtaa uusiin kokeiluihin ja sitä kautta riippuvuuteen. Joillekin jo ensimmäinen kokeilukerta voi aiheuttaa riippuvuuden.

Jos lapsen/nuoren käytös muuttuu yhtäkkiä, kaveripiiri vaihtuu ja rahan tarve lisääntyy, on syytä selvittää, onko muutos pelkästään murrosiästä johtuvaa itsenäistymistä vai ovatko kysymyksessä huumeet. Huumeiden käytön lopettaminen muutaman kokeilukerran jälkeen on helpompaa kuin monen vuoden ja monien aineiden jälkeen. Vaikka lapsen huumeiden käytön ilmituleminen on vanhemmille aina järkytys, syytteleminen ja syyllistäminen eivät edesauta asiaa.

Vanhempien kiinnostus nuorten asioihin, tekemisiin ja kaveripiiriin ovat päihteiltä suojaavia tekijöitä. Kodin ja koulun yhteistyö on tärkeää myös päihdekasvatuksessa.

www.edu.fi/turvallisuus_ja_liikenne/turvanetti

www.mll.fi/vanhempainnetti

www.irtihuumeista.fi

www.paihdelinkki.fi

Tiedätkö, missä lapsi tai nuori viettää aikaansa?

Vanhempien velvollisuus on huolehtia lasten ja nuorten turvallisuudesta. Vaikka nuoret usein kapinoivat vanhempien asettamia sääntöjä vastaan, asetetut rajat antavat kuitenkin lapselle turvallisuudentunteen, jota hän tarvitsee. Kännyköiden yleistymisen loi eräänlaisen turvaverkon; lapsi tai nuori on tavoitettavissa. Nuorten omalle vastuulle jää kuitenkin se, kuinka luotettavasti he olinpaikastaan kertovat. Vanhempien voi olla mahdollon uskoa, että heidän kilttinä pitämänsä lapsi saattaa viettää aikaansa muualla kuin sovitussa paikassa. Usein nämä luvattomat paikat ovat myös niitä, joissa lapsi saattaa joutua alttiiksi päihdekokeiluille tai muille lapselle/nuorelle sopimattomille tilanteille.

On tärkeää, että vanhemmat viettävät lastensa kanssa aikaa niin, että tuntevat heidät ja huomaavat, jos lapsi toimii toisin kuin on sovittu. Molempipuolinen luottamus on tärkeää, ja sen luomiseksi yhdessä vietetty aika on ehdoton edellytys.

Tietoa koulutusjärjestelmästä

Suomen romanien arvostus koulutusmahdollisuuksia kohtaan on lisääntynyt sitä mukaa, kun romanikulttuuri on tasavertaisena hyväksytty yhteiskunnassa ja koululaitoksessa. Koulutuksen merkitys tienä työelämään ja muuhun yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen on avautunut. Koulutusjärjestelmä sisältääkin monimuotoisuudessaan avaimen elinikäiseen oppimiseen. Se antaa kaikille yhdenvertaiset mahdollisuudet opintoihin.

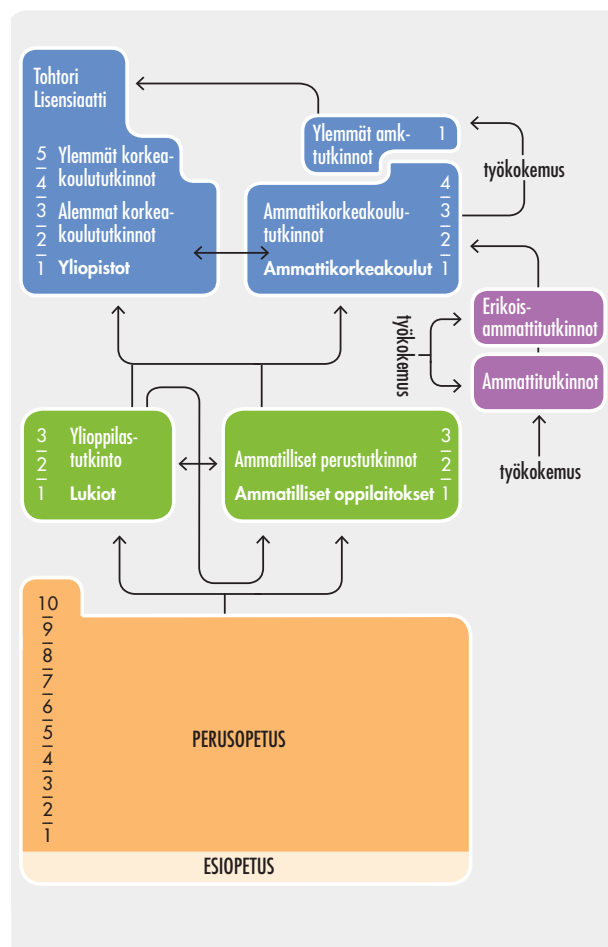
Suomen koulutusjärjestelmä muodostuu

- yhdeksänvuotisesta yleissivistävästä perusopetuksesta (peruskoulu), jota ennen lapsilla on oikeus osallistua vuoden kestävään esiopetukseen.
- peruskoulun jälkeisestä toisen asteen koulutuksesta, johon kuuluvat ammatillinen koulutus ja lukiokoulutus.
- korkea-asteen koulutuksesta, jota annetaan ammattikorkeakouluissa ja yliopistoissa.

Esiopetus

Esiopetuksen tavoitteena on edistää yhteistyössä kotien ja huoltajien kanssa lapsen kehitys- ja oppimisedellytyksiä sekä vahvistaa lapsen sosiaalisia taitoja ja tervettä itsetuntoa leikin ja myönteisten oppimiskokemusten avulla. Tavoitteena on myös, että lasten kehitykseen ja oppimiseen vaikuttavat ongelmat havaitaan ja niihin puututaan.

Koulutusjärjestelmä

taan ja ennaltaehkäistään näin mahdollisesti ilmeneviä vaikeuksia. Esiopetus on maksutonta. Käytännössä siihen osallistuvat Suomessa jo lähes kaikki siihen oikeutetut lapset.

Perusopetus

Perusopetuksella on sekä kasvatus- että opetustehtävä. Tavoitteena on tukea oppilaiden kasvua ihmisinä ja yhteiskunnan jäseninä sekä opettaa tarpeellisia tietoja ja taitoja. Perusopetus tuottaa kaikille saman jatko-opintokelpoisuuden, ja se on maksutonta. Opetuksen lisäksi oppikirjat ja muut oppimateriaalit sekä työvälineet ja aineet ovat maksuttomia.

Oppilaalla on myös oikeus saada jokaisena koulun työpäivänä maksuton, täysipainoinen ateria sekä tietyn edellytyksin maksuton koulukuljetus. Oppilaalla on myös oikeus saada maksutta opetukseen osallistumisen edellyttämä oppilashuolto. Vammaisella tai muulla erityistä tukea tarvitsevalla on lisäksi oikeus saada maksutta opetukseen osallistumisen edellyttämät apuvälineet ja muun muassa tulkitsemis- ja avustajapalvelut ja apuvälineet.

Perusopetus käsittää vuosiluokat 1–9, ja se on tarkoitettu koko ikäluokalle (7–16-vuotiaat). Kuuden ensimmäisen vuoden aikana alakoulussa opetusta antaa yleensä luokanopettaja, joka opettaa kaikkia tai useimpia aineita. Vuosiluokkien 7–9 opetus on pääosin aineenopetusta, jolloin eri oppiaineita opettavat asianomaisten aineiden opettajat.

Lisäopetus

Peruskoulun jälkeisiin opintoihin on hyvin monenlaisia ja tarvittaessa melkein pä yksilöllisesti räätälöityjä mahdollisuuksia. Nuori voi saada perusopetuksen suorittamisen jälkeen yhden lukuvuoden kestävästä lisäopetuksesta, jonka aikana hän voi korottaa päättötodistuksensa arvosanoja sekä selkiinnyttää jatko-opiskelusuunnitelmiaan, tutustua eri ammatteihin ja työelämään. Koulutusta järjestetään lähinnä peruskouluissa ja kansanopistoissa mutta myös joissakin ammatillisissa oppilaitoksissa.

Aamu- ja iltapäivätoiminta

Perusopetuslain mukainen koululaisten aamu- ja iltapäivätoiminta on tarkoitettu 1. ja 2. vuosiluokan oppilaille

sekä muiden vuosiluokkien erityisopetukseen otetuille tai siirretyille oppilaille. Sen tavoitteena on

- tukea kodin ja koulun kasvatustyötä sekä lapsen tunne-elämän kehitystä ja eettistä kasvua.
- edistää lasten hyvinvointia ja tasa-arvoisuutta yhteiskunnassa sekä ennaltaehkäistä syrjäytymistä ja lisätä osallisuutta.
- tarjota lapsille monipuoliset mahdollisuudet osallistua ohjattuun ja virkistävään toimintaan sekä mahdollistaa lepo rauhallisessa ympäristössä ammattitaitoisen ja tehtävään soveltuvan henkilön valvonnassa.

Koulun kerhotoiminta

Koulujen kerhotoiminnan kehittämisen tavoitteena on saada aikaan monipuolista, lapsen ja nuoren kasvua tukevaa vapaa-ajan toimintaa, joka vakiintuu osaksi lapsen ja nuoren iltapäivää. Kerhotoiminta on lapselle vapaaehtoista.

Koulujen kerhotoimintaa kehitetään siten, että toiminnan piiriin saadaan myös niitä lapsia ja nuoria, joilla ei ole esimerkiksi perheen tuen puuttuessa mahdollisuutta harrastaa säännöllisesti. Näin pyritään siihen, että jokaisella lapsella olisi mahdollisuus ainakin yhteen kerhoharrastukseen läpi perusopetuksen. Kerhotoiminnan kehittämisessä on tavoitteena myös syventää kodin ja koulun yhteistyömuotoja. Koulut voivat hyödyntää kerhotoiminnan järjestämisessä kolmannen sektorin, koulun muiden sidosryhmien ja eri hallintokuntien osaamista.

Aikuisten perusopetus

Perusopetuksen oppimäärän tai sen osan voi suorittaa myös aikuisena joko aikuislukiossa tai sellaisessa kansanopistossa, jolla on lupa tarjota aikuisten perusopetusta. Aikuislukioissa opetus järjestetään pääosin iltaisin, kansanopistoissa opiskelu on usein päiväsaikaan toteutuvaa ja internaattimuotoista eli opistossa voi myös asua. Opiskelu on joko tutkintotavoitteista tai aineopiskelua. Tutkintotavoitteiselle opiskelijalle laaditaan henkilökohtainen opiskelusuunnitelma. Aineopiskelijat opiskelevat yksittäisiä oppiaineita, useimmiten kieliä.

Aikuisten perusopetusta varten on laadittu omat opetussuunnitelman perusteet, joissa opiskelijoiden aikuisuus on otettu huomioon ja oppiaines kurssitettu. Yleensä oppilaitokset tarjoavat peruskoulun vuosiluokkia 7–9 vastaavaa opetusta. Suurissa aikuislukioissa on myös mahdollisuus opiskella alempien vuosiluokkien englannin, matematiikan ja suomi toisena kielenä -oppimääriä. Opetusta on myös vieraskielisille ja ulkomaalaisille opiskelijoille. Myös joissakin rangaistuslaitoksissa on mahdollisuus osallistua aikuisten perusopetukseen.

Aikuislukioita toimii noin 40 paikkakunnalla, pääosin kaupungeissa, katso www.aikuislukiot.fi. Noin 30 kansanopistossa on peruskoululinja. Peruskoulun voi suorittaa myös etäopiskeluna (katso esimerkiksi www.otavanopisto.fi).

Ammatillinen koulutus

Ammattikoulutus muodostuu ammatillisista perustutkinnoista ja lisäkoulutuksena suoritettavista ammatti- ja erikoisammattitutkinnoista. Sekä nuoret että aikuiset voivat opiskella samoihin ammatillisiin perustutkintoihin. Ammatillisesta perustutkinnosta on mahdollista edetä työelämän näyttötutkintoihin sekä jatko-opintoihin ammattikorkeakouluihin ja korkeakouluihin.

Ammatillinen lisä- ja täydennyskoulutus ovat tutkintoon tähtäävää koulutusta. Opiskelu tapahtuu paitsi oppilaitoksissa myös lisääntyvässä määrin työpaikoilla ja verkkooppimisympäristöissä. Aikaisempi osaaminen luetaan hyväksi myöhemmissä opinnoissa.

Ammatilliseen koulutukseen hakeudutaan pääsääntöisesti perusopetuksen päättövaiheessa tai lukiokoulutuksen päättyessä valtakunnallisen yhteishaun kautta. Yhteishaku oppilaitoksiin tapahtuu vakiintuneina ajankohtina kahdesti vuodessa. Osassa koulutuksesta haetaan suoraan oppilaitokseen.

Koulutusta ammatilliseen perustutkintoon järjestävät ammatilliset oppilaitokset ja erityisoppilaitokset sekä kansanopistot. Ammatillista peruskoulutusta järjestetään lähes kaikilla aloilla. Ammatilliseen perustutkintoon johtavan koulutuksen tavoitteena on antaa opiskelijoille ammatitaidon saavuttamiseksi tarpeellisia tietoja ja taitoja sekä valmiuksia itsenäisen ammatin harjoittamiseen.

Ammatillisissa oppilaitoksissa erityistä tukea tarvitseville oppilaille laaditaan henkilökohtainen opetuksen järjestä-

mistä koskeva suunnitelma (HOJKS), yleisen opetussuunnitelman ja opiskelijan omien edellytysten pohjalta.

Ammatillisia perustutkintoja on yhteensä 53. Alojen, koulutusohjelmien ja tutkintojen kuvaukset löytyvät osoitteesta www.koulutusnetti.fi.

Oppisopimuskoulutus

Oppisopimuskoulutuksella voi opiskella lähes kaikkiin ammatillisiin tutkintoihin. Se soveltuu sekä nuorille että aikuisille. Oppisopimus perustuu työnantajan ja vähintään 15-vuotiaan opiskelijan väliseen määräaikaiseen työsopimukseen, johon kuuluu ammattiin kouluttaminen työpaikalla. Oppisopimukseen liitetään henkilökohtainen opiskeluohjelma, joka laaditaan Opetushallituksen vahvistamien tutkinnon perusteiden pohjalta.

Oppisopimuskoulutuksena voi suorittaa ammatillisia perustutkintoja ammatillisena peruskoulutuksena. Lisäksi se voi olla valmistavaa koulutusta näyttötutkintona suoritettaviin ammatillisiin perustutkintoihin, ammatti- tai erikoisammattitutkintoihin. Oppisopimuskoulutuksena voi suorittaa myös ei-tutkintotavoitteista lisäkoulutusta. Yrittäjät voivat kouluttaa itseään oppisopimuksella omassa yrityksessään.

Noin 70–80 prosenttia oppisopimuskoulutuksesta tapahtuu työpaikalla, jossa koulutuksesta huolehtii opiskelijan vastuullinen työpaikkakouluttaja. Työpaikalla annettavaa koulutusta täydennetään tietopuolisilla opinnoilla, joista vastaavat pääosin ammatilliset oppilaitokset ja aikuiskoulutuskeskukset.

Oppisopimuksen vahvistaa pääsääntöisesti koulutuksen järjestäjä. Oppisopimuskoulutuksen tietuoliset opinnot järjestetään oppilaitoksen toimesta. Perustutkinnon voi suorittaa myös näyttötutkintona, jonka ottaa vastaan tutkintotoimikunta. Oppisopimuskoulutus edellyttää työpaikkaa, jolla on käytettävissä tutkinnon perusteiden ammatitaitovaatimusten mukaisen koulutuksen järjestämiseen riittävästi tuotanto- ja palvelutoimintaa. Oppisopimuspaikka on opiskelijan hankittava itse. Paikalliset oppisopimuskeskukset tai oppisopimustoimistot vastaavat oppisopimuksen tekemisestä sekä koulutuksen suunnittelusta.

Opiskelija saa työssä oppimisen aikana työehtosopimuksen mukaista palkkaa. Myös vuosiloman ja ylitöiden korvaamisessa noudatetaan alan työehtosopimusta. Teoriajaksojen aikana opiskelijalle maksetaan opintososiaalisia etuuksia, mikäli työnantaja ei maksa ko. ajalta palkkaa. Opintososiaaliset edut (päiväraha, perheavustus, matka- ja majoittumiskorvaus) maksetaan paikkakunnan oppisopimustoimistosta.

Lukiokoulutus

Lukio-opinnot ovat yleissivistävää koulutusta, josta voi jatkaa eteenpäin ammattikorkeakoulu- ja yliopisto-opintoihin tai ammatillisen koulutuksen lukio- tai ylioppilaspohjaisiin opintoihin. Päivälukiot on tarkoitettu peruskoulunsa päättäneille nuorille. Aikuislukiot ovat erillisiä aikuislukioita tai lukioiden aikuislinjoja, joiden opetus on tarkoitettu pääasiassa 18 vuotta täyttäneille. Lukion voi suorittaa myös etäopiskeluna netissä (katso esimerkiksi www.otavanopisto.fi).

Lukion oppimäärä on laajuudeltaan kolmivuotinen, mutta opiskeluaikaa voi halutessaan lyhentää kahteen vuoteen tai pidentää neljään vuoteen. Opiskelija on suorittanut lukion oppimäärän silloin, kun hän on suorittanut oppiaineiden oppimäärät hyväksytysti ja lukion vähimmäiskurssimäärä, 75 kurssia täyttyy. Aikuisten vähimmäiskurssimäärä on 44 kurssia.

Luokattomassa lukiossa opiskelijan opintojen eteneminen ei ole sidottu vuosiluokkiin. Lukuvuosi on jaettu jaksoihin, joissa suoritetaan viisi tai kuusi kurssia. Samoja oppiaineita voidaan opiskella useiden jaksojen ajan. Eri aineiden suorittamisesta annetaan yleensä arvosana. Oppiaineen lopullinen arvosana annetaan koulutyön päätyttyessä annettavassa päättöarvioinnissa.

Lukiokoulutuksen päätteeksi pannaan toimeen ylioppilastutkinto. Tutkinnon avulla selvitetään, ovatko opiskelijat omaksuneet lukion opetussuunnitelman mukaiset tiedot ja taidot sekä saavuttaneet lukiokoulutuksen tavoitteiden mukaisen riittävän kypsyysden. Tutkintoon osallistuvan on suoritettava äidinkielessä ja kirjallisuudessa järjestettävä koe sekä valintansa mukaan kolme koetta ryhmästä, johon kuuluvat toisessa kotimaisessa kielessä, yhdessä vieraassa kielessä, matematiikassa ja reaaliaineissa järjestettävä koe. Näiden kokeiden lisäksi tutkintoon osallistuva voi suorittaa yhden tai useamman ylimääräisen kokeen. Ylioppilastutkinnon suorittaminen tuottaa yleisen jatko-opintokelpoisuuden korkeakouluihin ja yliopistoihin.

Lukio-opiskeluun on mahdollista saada tukea. Lukion erityisjärjestelyt ja tukitoimet kohdistuvat ensisijaisesti oppimisen pulmiin, oman oppimistyylin löytymiseen ja itsetunnon vahvistamiseen.

Lukiokoulutukseen valmistava koulutus

Lukiokoulutukseen valmistavan koulutuksen tavoitteena on antaa opiskelijalle kielelliset ja muut tarvittavat valmiudet lukiokoulutukseen siirtymistä varten. Koulutus on tarkoitettu maahanmuuttajille ja vieraskielisille. Myös romanit voivat osallistua lukiokoulutukseen valmistavaan koulutukseen, mikäli heidän äidinkielekseen on väestökisteriin merkitty romanikieli.

Laajuudeltaan yhden lukuvuoden opintokokonaisuus sisältää seuraavia opintoja: suomen/ruotsin kieli, muut kielet, matemaattiset ja luonnontieteelliset opinnot, yhteiskuntatietous ja kulttuurintuntemus, opinto-ohjaus sekä valinnaiset opinnot.

Yliopisto ja ammattikorkeakoulu

Suomen korkeakoulujärjestelmä muodostuu kahdesta rinnakkaisesta sektorista: ammattikorkeakouluista ja yliopistoista. Yliopistoille on ominaista tieteellinen tutkimus ja siihen perustuva ylin opetus. Ammattikorkeakoulut suuntautuvat työelämään ja perustavat toimintansa sen asettamiin korkean ammattitaidon vaatimuksiin.

Ammattikorkeakouluissa ja yliopistoissa opiskelee kaikenikäisiä opiskelijoita. Opiskelupaikkojen käytön tehostamiseksi sovelletaan yhden korkeakoulupaikan säännöstä, jonka mukaan hakija voi ottaa vastaan vain yhden yhteishaussa mukana olevan korkeakoulupaikan samana lukukautena alkavasta koulutuksesta.

Aikuiskoulutus

Aikuiskoulutusta on tarjolla kaikilla koulutusasteilla. Internetin kautta aikuiskoulutuksesta löytyy paljon ajankohtaista tietoa.

Taiteen perusopetus

Taiteen perusopetus on tavoitteellista tasolta toiselle etenevää ensisijaisesti lapsille ja nuorille järjestettävää eri taiteenalojen opetusta, joka samalla antaa oppilaalle valmiuksia ilmaista itseään ja hakeutua asianomaisen taiteenalan ammatilliseen ja korkea-asteen koulutukseen.

Lisätietoa koulutuksesta ja opiskelusta

www.oph.fi/koulutus_ja_tutkinnot

www.opintoluotsi.fi

www.oppisopimus.net

www.otavanopisto.fi

www.aikuis-koulutus.fi

www.ylioppilastutkinto.fi

Opetushallitus
PL 380
00531 Helsinki
029 533 1000
www.oph.fi